

ר' עמית שטרן

כל ישראל חברים

הקדמה לדיני טומאה וטהרה

"אמר רבי יהושע בן לוי: "ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו" - עיר שהיא עושה כל ישראל חברים"¹ (חברים = אנשים המקפידים על דיני טומאה וטהרה).

הקדמה

מהם טומאה וטהרה

דיני טומאה וטהרה שייכים לחוקים שקבע הקב"ה בתורתו, דהיינו: ציוויים שאינם מובנים לנו בשכלנו. ובעצם, הצווי שהוא דוגמא וסמל ל"חוק" הם דיני פרה אדומה, שהם מדיני טומאה וטהרה, ועליהם נאמר: "זאת חוקת התורה"². טומאה היא מצב רוחני שלילי, החל על אדם או חפץ, והיא קשורה, כנראה, בדרך כלשהי למוות (בין מקורות הטומאה נמצאים אדם מת, נבלה ושרץ מת). טהרה וקדושה הם המצב הרוחני ההפוך, והם קשורים, כנראה, לחיים (הדבר המטהר הוא מים, שהם היסוד לכל החיים בעולם). אין איסור להיות טמא (חוץ מאיסור על כהנים להטמא למת), ואין מצווה להיות טהור (חוץ מ"חייב אדם לטהר עצמו ברגלי"), אלא זוהי מעלה רוחנית בלבד. אבל אסור לאדם טמא להכנס לחצר בית המקדש (=עזרה), (ויש טמאים שאסור להם להכנס להר הבית, ואף יותר מזה), וכן אסור לו לאכול קודשים, כגון: בשר קורבנות ופירות תרומה.

מעמדם של דיני טומאה וטהרה

דיני טומאה וטהרה תופסים מקום נכבד מאד בתורה (כרבע מהמשניות עוסקות בהם³), וכשבית המקדש היה קיים, תפסו גם מקום נכבד ומשמעותי מאד בחייו

1. תלמוד ירושלמי מסכת חגיגה פרק ג הלכה ו.

2. במדבר יט ב.

3. שהרי סדר "טהרות" הוא הסדר גדול ביותר בש"ס, ויש עוד משניות מפוזרות ברחבי הש"ס שעוסקות בדינים אלו.

ובהתנהגותו של עם ישראל. אמנם, לא כולם שמרו על דיני טומאה וטהרה בחיי היום-יום, כיון שדינים אלו דורשים הקפדה יום-יומית על פרטי התנהגות רבים, וגם כיון שלא כולם היו בקיאים בכל פרטי ההלכות⁴, אבל בשלושת הרגלים, כשכל עם ישראל עלה לבית המקדש להקריב את קורבנות הרגל, וכן בזמן דריכת הגתות והבדים, כשכולם רצו להפריש תרומה מיינם ושמנם בטהרה, הקפידו כולם לשמור על דיני טומאה וטהרה במלואם.

דיני טומאה וטהרה תפסו מקום כ"כ משמעותי בחיי עם ישראל, עד שבמספר עניינים חז"ל גזרו גזירות בדיני טומאה וטהרה, כדי לשנות התנהגות בעניינים אחרים לגמרי. למשל: גזרו על פיגול ונותר שיטמאו את הידים, כדי למנוע מכהנים עצלים לפגל קורבן או להותיר מבשרו אחרי זמנו⁵. וכן גזרו על כתבי הקודש שמתמאים את התרומה, כדי שאנשים לא יניחו פירות תרומה ליד כתבי הקודש, ויבואו עכברים ויאכלו אותם⁶.

לאחר חורבן הבית, משבטלו הקורבנות, ולאחר גלות ישראל מארצו, משבטלו תרומות ומעשרות, ירדה מאד המוטיבציה לשמור על טהרה, מה גם שללא אפר פרה אדומה, ובגלות, בתוך טומאת ארץ העמים (עיי לקמן) אין כלל יכולת לשמור על הטהרה. עקב כך פחת גם מאד העיסוק בדינים אלו, כמו בתחומים אחרים של תורה, שהפכו ללא אקטואליים בגלות. מושגי היסוד והעקרונות הבסיסיים הפכו ללא מוכרים ולא ידועים, והדבר הרחיק עוד יותר את האנשים מללמוד את סדר טהרות, שנחשב קשה מאד בלאו הכי.

תחייתם של דיני טומאה וטהרה

עם שוב ישראל לארצו, שבנו גם למחוזות רדומים בתורתנו. נושאים רבים, כגון: הלכות זרעים והלכות קורבנות, שבו "לתחיה", והעיסוק בהם הולך וגובר, ב"ה. דיני טומאה וטהרה, נלע"ד, נשארו עדיין זנוחים יחסית, ומדי פעם אני רואה לומדי תורה שנתקלים בסוגיה בנושא זה, במסכת זו או אחרת בש"ס, ומתקשים בה, בגלל חוסר ידע של מושגים או עקרונות יסוד.

4. אנשים אלו, שלא שמרו על דיני טומאה וטהרה בחיי היום - יום, נקראו "עמי הארץ". אותם אנשים שכן שמרו על דינים אלו, נקראו "חברים".

5. מסכת פסחים, פרק י משנה ט.

6. שבת דף יד ע"א.

במאמר זה אספתי את המושגים שנראים לי יסודיים, ומעט מדיניהם⁷. המאמר נועד להקל על מי שנתקל בסוגיה של דיני טומאה וטהרה, וגם לעודד אנשים לחזור ללמוד את סדר טהרות, בשאיפה ליום שבו נשוב לקיים הלכות אלו הלכה למעשה, ובתקווה ליום שבו כל ישראל יהיו חברים.

העברת טומאה

לטומאה עוצמות (=דרגות) שונות. באופן כללי, חפצים שלהם עוצמת טומאה חזקה (דרגת טומאה גבוהה) נקראים אבות הטומאה. חפצים שלהם עוצמת טומאה חלשה (דרגת טומאה נמוכה) נקראים תולדות או וולדות הטומאה. לולדות הטומאה ארבע עוצמות או דרגות הנקראות ראשון לטומאה, שני, שלישי ורביעי.

הטומאה יכולה לעבור מאדם או חפץ אחד למשנהו. אולם, עוצמת הטומאה או דרגת הטומאה של הנטמא פחותה, כמעט תמיד, מעוצמתה או דרגתה במטמא. וכן אמרו בגמרא⁸: "אבות הטומאות – תולדותיהם לאו כיוצא בהם". בדרך כלל, אב הטומאה המטמא אדם או חפץ הופך אותו לראשון לטומאה. ראשון מטמא חפץ להיות שני, שני – להיות שלישי, ושלישי לרביעי.

אחד המקרים החריגים לכלל זה היא גזירת חז"ל, שמשקים, המקבלים טומאה (כמפורט להלן), יהפכו תמיד להיות ראשונים לטומאה, אפילו אם נטמאו ע"י שני לטומאה⁹.

טומאה עוברת מחפץ אחד למשנהו במספר דרכים. העיקריות שבהן הם מגע ומשא.

מגע פירושו: נגיעה כלשהי בין החפץ המטמא לחפץ הנטמא, ללא דבר חוצץ ביניהם¹⁰.

7. רוב ההלכות במאמר זה מקורן ב:

מסכת כלים, פרק א, ובמפרשי המשנה שם.

מסכת זבים, פרק ה, ובמפרשי המשנה שם.

הקדמת הרמב"ם לפירושו לסדר טהרות.

משנה תורה לרמב"ם, הלכות שאר אבות הטומאות.

8. בבא קמא דף ב ע"א.

9. מסכת פרה, פרק ח משנה ז.

10. משנה תורה לרמב"ם, הלכות טומאת מת, פרק א הלכה ג.

משא פירושו: שאדם נושא את הטומאה או מסיט (=מזיז) אותה ממקומה, אע"פ שאינו נוגע בה, כגון: אדם שדוחף את הטומאה בעזרת מקל¹¹.

וולדות הטומאה מטמאים במגע בלבד, אבל אבות הטומאה דיניהם שונים זה מזה, כמפורט להלן.

עקרון נוסף שיש להזכיר הוא:

- אב הטומאה, מטמא אדם, כלים (המפורטים להלן), אוכלים ומשקים.
 - ראשון לטומאה, מטמא רק אוכלים ומשקים (משקים טמאים, שהם ראשונים לטומאה, כאמור, מטמאים גם כלים, מגזירת חז"ל).
 - שני לטומאה, מטמא רק אוכלים ומשקים קדושים, דהיינו: תבואה, פירות, יין ושמן, שהופרשו לתרומה, וכן אוכלים ומשקים שהוקדשו לקורבנות, מנחות או נסכים.
 - שלישי לטומאה, מטמא רק קודשים, כלומר: בשר קורבנות, מנחות ונסכים.
 - רביעי לטומאה, אינו מטמא אחרים כלל.
- תרומה וקודשים שנטמאו אסורים, כמובן, באכילה. וכן אדם טמא אסור לו להכנס למקדש או לאכול תרומה או קודשים.

קבלת טומאה

אוכלין ומשקים

לדעת הרמב"ם, שבעה משקים הם המקבלים טומאה: יין, דבש, שמן, חלב, טל, דם ומים (וסימנך: י"ד שח"ט ד"ס). שאר המשקים והנוזלים, כגון: מי פירות, אינם מקבלים טומאה כלל. הראב"ד חולק, וסובר שכל מי פירות שנסחטו בידי אדם – מקבלים טומאה¹².

לעומת זאת, כולם מסכימים ששבעת משקים אלו הם המכשירים אוכלים לקבל טומאה. דהיינו: אוכל אינו מקבל טומאה אא"כ נרטב קודם לכן ע"י אחד משבעה משקים אלה (ברצון בעליו).

11. עיי מסכת זבים, פרק ה משנה ג, ובמפרשי המשנה שם.

12. מסכת מכשירין, פרק ו משנה ד. ועיי משנה תורה לרמב"ם, הלכות טומאת אוכלין, פרק א הלכה ד, ובהשגת הראב"ד שם.

כלים

כמו כן, שבעה מיני כלים הם המקבלים טומאה: כלי מתכת, כלי חרס, כלי עץ, כלי עצם, כלי עור, בד ושק. (שק הוא בד העשוי משערות של בעלי חיים). חז"ל גזרו טומאה גם על כלי זכוכית. שלושה מיני כלים אינם מקבלים טומאה כלל: כלי אבנים, כלי גללים וכלי אדמה שלא נצרפו בכבשן (שאם נצרפו בכבשן, הרי הם כלי חרס).

כל הכלים מקבלים טומאה רק אם יש להם בית קיבול (=מקבליהם), חוץ מכלי מתכת שאפילו כלים שאין להם בית קיבול (=פשוטיהם), כגון: סכין או פטיש, מקבלים טומאה, וכן כלים המיועדים לשיבה או לשכיבה, כגון: כסא או מטה, מקבלים טומאה, אע"פ שאין להם בית קיבול.

כל הכלים מקבלים טומאה כאשר הטומאה נוגעת בהם, בין מצדם הפנימי (=תונם), בין מצדם החיצוני (=גנם), אבל אינם מקבלים טומאה כאשר היא תלויה באויר בית הקיבול שלהם. חוץ מכלי חרס שאינם מקבלים טומאה כשהיא נוגעת בצידם החיצוני, אבל כן מקבלים טומאה כשהיא תלויה באויר בית הקיבול שלהם (=אווירם). לכן כלי חרס, וגם אחד משאר הכלים שאינם מקבלים טומאה, העומד באוהל המת (כמוסבר להלן), ויש עליו כיסוי המהודק אליו היטב בטיט או דבר דומה (=צמיד פתיל) אינו נטמא, ואפילו מציל את מה שבתוכו מלהטמא.

אבות הטומאה ודיניהם

נעבור על אבות הטומאה, ונציין בכלליות את הדינים המיוחדים לכל אחד מהם:

מת:

אב הטומאה החמור ביותר הוא האדם המת, ולכן הוא מכונה אצל הראשונים "אבי אבות הטומאה". מת מטמא במגע, במשא ואף באוהל¹³.

טומאת אוהל היא בשלושה אופנים:

א. שאדם או חפץ נמצאים מעל (=מאהילים על) מת.

ב. שהמת נמצא מעל (=מאהיל על) אדם או חפץ.

13. משנה תורה לרמב"ם, הלכות טומאת מת, פרק א הלכה א.

ג. שהמת והאדם או החפץ נמצאים תחת "גג" אחד (=אוהל אחד), ואפילו ענפי עץ.

גם חלקים מסוימים מגוף המת מטמאים כמת עצמו, ומפורטים הם בתחילת הפרק השני של מסכת "אהלות". אולם יש חלקים שמטמאים באוהל, ויש חלקים שאינם מטמאים באוהל, אלא במגע ובמשא בלבד, כמפורט שם.

בין אלה האחרונים נמנית **עצם כשעורה**, שהיא עצם או מספר עצמות קטנות שאינן מגיעות לכמות של רבע הקב. כאמור, עצם כשעורה מטמאת במגע ובמשא ולא באוהל, אולם בשאר דינים שווה היא למת.

בעקבות זאת גזרו חז"ל על שדה שהיה בה קבר ונחרשה, ויש חשש שמא גררה עמה המחרשה עצם כשעורה מן הקבר, שמאה אמה מסביב לקבר יהיה **בית הפרס**, שעפרו מטמא במגע ובמשא כמו עצם כשעורה.

כמו כן גזרו חז"ל על אדמת חז"ל שעפרה מטמא במגע ובמשא מחשש לקברי גוים (שכן גוי שמת מטמא במגע ובמשא ואינו מטמא באוהל). וכן אויר חז"ל מטמא את כל היוצא לשם, ואפילו לא נגע באדמה. טומאה זו נקראת "**טומאת ארץ העמים**".

טמא מת:

אדם הנטמא במת ובנגזרותיו (כגון: עצם כשעורה) טמא שבעה ימים. באותם ימים הוא עצמו נחשב אב הטומאה, ומטמא אדם וחפצים הננועים בו. טמא מת אינו מטמא במשא ובאוהל. אדם הנוגע בטמא מת נהיה ראשון לטומאה.

דין "חרב הרי הוא כחלל":

מהפסוק "וכל אשר יגע... בחלל חרב..."¹⁴ דרשו חז"ל: דין החרב הוא כדין האדם שהרגה. מכאן למדו חז"ל שכלים שנטמאו במת, נעשים אבי אבות הטומאה כמת עצמו, ומטמאים שבעה ימים¹⁵. לדעת הרמב"ם והרמב"ן דין זה חל על כל הכלים המקבלים טומאה (כמפורט לעיל), חוץ מכלי חרס¹⁶. לדעת הר"ש, רש"י ותוס' דין זה חל על כלי מתכת בלבד, דין זה יחול גם על כלים

14. במדבר יט טז.

15. מסכת אהלות, פרק א.

16. משנה תורה לרמב"ם, הלכות טומאת מת, פרק ה הלכות ג ו-יג.

שאינם כלי מתכת רק אם אדם או כלים נוגעים בכלים אלה בזמן שכלים אלה נטמאים למת (כגון: בזמן שהם נוגעים במת), אז חל דין זה על כל הכלים, חוץ מכלי חרס, גם לדעת ראשונים אלו¹⁷.

קיימת מחלוקת נוספת בשאלה באילו אופנים מטמאים כלים שנטמאו במת: לדעת הר"ש, הרא"ש, רש"י ותוס', ההשוואה למת היא מוחלטת, וכלים אלה מטמאים במגע, במשא ובאוהל¹⁷. לדעת הרמב"ם והגר"א כלים אלה מטמאים רק במגע¹⁶. ישנה אף דעה (דעת הרע"ב) הנוקטת לחומרא בשתי המחלוקות הללו. (יש להדגיש שהרמ"א פוסק שאין כהן בזמן הזה מוזהר מלהטמא לכלים אלו¹⁸).

כמו כן למדו חז"ל שכלים שנגעו בטמא מת נעשים אב הטומאה כמוהו¹⁹. גם כאן קיימת מחלוקת הראשונים לגבי השאלה אילו כלים כלולים בכלל זה.

מי חטאת:

מי מעיין שהוכנס לתוכם אפר פרה אדומה נקראים "מי חטאת". מים אלה הם המטהרים כל מי שנטמא טומאת שבעה ימים במת ונגזרותיו. אולם מים אלה עצמם נחשבים אב הטומאה ומטמאים במגע ובמשא (הכוונה רק לאדם שנושא אותם שלא לצורך הזיה). דין זה חל רק אם כמות המים מספיקה כדי להזות מהם על טמאים, אבל אם כמות המים אינה מספיקה כדי להזות מהם, המים מטמאים רק במגע.

מצד שני החמירו חז"ל מאד בהיטמאות מי חטאת, וקבעו שכל אדם וכל כלי, אפילו אם הם טהורים לגמרי לעניין קודשים, נחשבים טמאים לעניין מי חטאת, ואם נגעו במי חטאת – פסלום. על כן כל אדם הרוצה להזות מי חטאת צריך לטבול במיוחד לשם חטאת, ולהזהר מלנגוע בכל אדם או חפץ, פרט לאלו שהוטבלו במיוחד לשם חטאת.

מצורע:

אדם שנתגלה בעורו נגע צרעת, כמפורש בפרשת "תזריע"²⁰, בא אל הכהן. הכהן הוא המחליט האם לטמא אותו באופן מוחלט, ואז הוא נקרא "מצורע מוחלט",

17. ראב"ד שם. וגם מסכת נזיר דף נג ע"ב תוס' ד"ה "חרב", ודף נד ע"ב תוס' ד"ה "ת"ש".

18. שולחן ערוך, יורה דעה, סימן שסט סעיף א.

19. מסכת אהלות, פרק א משנה ג, ומסכת פסחים, פרק א משנה ו.

20. ויקרא יג ב.

או האם להסגיר אותו לשבעה ימים, ואז הוא נקרא "מצורע מוסגר". בין כך ובין כך הוא נחשב אב הטומאה ומטמא במגע, במשא, באוהל ובמדרס (טומאת מדרס תוסבר להלן בהקשר לזב). טומאת אוהל האמורה כאן אינה בכל שלושת האופנים המוזכרים לעיל בהקשר למת, אלא רק באופן השלישי המוזכר שם, והיא נקראת גם "ביאה לבית".

לאחר שנעלם הנגע מן המצורע, ולאחר קיום מצוות היטהרות ע"י שתי ציפורים, כמפורש בתחילת פרשת "מצורע"²¹, הוא טמא עוד שבעה ימים, ובסופם הוא טובל ונטהר. בימים אלו הוא נקרא "מצורע בימי ספרו", ודינו שהוא אב הטומאה, המטמא במגע בלבד.

בגד מנוגע ובית מנוגע:

נגע צרעת יכול להופיע גם בבגד וגם בקירות הבית. דינם של בגד מנוגע ושל אבני הבית המנוגע כדינו של אדם מצורע לענין טומאה. וכן אדם שנכנס לבית מנוגע בימי הסגרו של הבית, הריהו טמא, ואם שהה שם כדי אכילת פרס, גם בגדיו טמאים²².

זב, זבה, נידה ויולדת:

אדם שנעשה זב, אשה שנעשתה נידה או זבה, כמפורש בפרשת "מצורע"²³, ואשה שילדה, הרי הם טמאים שבעה ימים (חוץ מיולדת נקבה שטמאה 14 יום). באותם ימים הרי הם אבות הטומאה ומטמאים במגע, במשא, בהיסט ובמדרס. חז"ל גזרו על כל הגויים שיטמאו כזבים²⁴.

טומאת היסט:

זב, זבה, נידה ויולדת שהסיטו (=הזיזו ממקומם) אדם או חפץ, אע"פ שלא נגעו בהם, טמאום להיות ראשונים לטומאה. ואפילו כלי חרס, שאינו נטמא מגבו, בשאר הטומאות, נטמא בטומאה זו.

21. ויקרא יד א-ז.

22. מסכת נגעים, פרק יג משנה ט.

23. ויקרא טו.

24. נידה דף לד ע"א, שבת דף יז ע"ב, ע"ז דף לו ע"ב.

טומאה זו מיוחדת היא, שכן כל אדם או חפץ שמטמאים במשא, מטמאים אם הסיט הטהור את הטמא, ולא אם הסיט הטמא את הטהור. ובטומאה זו, נטמאים גם אם הסיט הטמא את הטהור²⁵.

טומאת מדרס:

זב, זבה, נידה ויולדת ששכבו או ישבו או עמדו או נשענו על דבר העשוי לשכיבה, כגון: מיטה או מזרן, אע"פ שלא נגעו בו – טמאוהו, והוא נקרא "משכב". ואם שכבו או ישבו וכו' על דבר העשוי לשיבה, כגון: כיסא או ספסל – טמאוהו, והוא נקרא "מושב". וכן אם רכבו על דבר העשוי לרכיבה (רכיבה היא ישיבה בפיסוק רגלים), כגון: אוכף הסוס – טמאוהו, והוא הנקרא "מרכב". ואפילו שכבו על הרבה מזרנים, שהיו מונחים זה על גב זה, או ישבו על הרבה כסאות, שהיו מונחים זה על גב זה, כולם טמאים ונחשבים משכב או מושב. גם בגדיהם של הנ"ל טמאים מדרס, ודינם כמשכב או כמושב.

משכב, מושב ומרכב הם אבות הטומאה, והם מטמאים ב"טומאת מדרס" את השוכב או יושב או רוכב עליהם מכאן ולהבא. כמו כן הם מטמאים במגע ובמשא.

כמו כן, אם מונחים הרבה כלים זה על גב זה, על אחד האנשים הנ"ל, כולם טמאים. אבל כלים אלה אינם אבות הטומאה, אלא ראשונים לטומאה בלבד. טומאה זו נקראת "טומאת מדף".

דינו של מצורע לעניין טומאת מדרס כדינו של זב, וי"א שדינו של מצורע בעניין זה כדין בועל טמאה²⁶.

בועל טמאה:

אדם שבעל זבה, נידה או יולדת, לבד מהאיסור החמור שעבר, הריהו נטמא שבעה ימים. בימים אלו הרי הוא אב הטומאה, ומטמא במגע, במשא ובמדרס. אולם משכבו, מושבו ומרכבו אינם אבות הטומאה, אלא ראשונים לטומאה בלבד, והם מטמאים במגע, אוכלים ומשקים בלבד, ככל כלי שהוא ראשון לטומאה.

25. מסכת זבים, פרק ה משנה א.

26. פסחים דף סז ע"ב רש"י ד"ה "זב", תוס' ד"ה "שכן", ועי' הגהות הגר"א.

חשקין של הנ"ל:

נוזלים היוצאים מגופם של זב, זבה, נידה ויולדת, דהיינו: רוקם, מימי רגליהם, זובו ושכבת זרעו של זב, וכן דם הזבה, הנידה והיולדת, הרי הם אבות הטומאה, ומטמאים במגע ובמשא.

גם שכבת זרע של אדם שאינו זב היא אב הטומאה, אבל היא מטמאת במגע בלבד.

נבלה:

נבלה של חיה או בהמה, בין המותרות באכילה ובין האסורות, היא אב הטומאה, ומטמאת במגע ובמשא. ואפילו כזית מבשר נבלה מטמא. אבל חיה או בהמה, המותרות באכילה, ונשחטו כדין, בשרם טהור. בשר בהמה טרפה, שנשחטה כדין, מטמא מגזירת חז"ל כשלישי לטומאה²⁷.

שרץ:

שמונה שרצים האמורים בתורה בפרשת "שמיני"²⁸, במותם הם אבות הטומאה, ומטמאים במגע בלבד. ואפילו כעדשה מבשר שרץ מת מטמאת. חז"ל גזרו על עבודה זרה שתהא מטמאת כשרץ²⁹.

חטאות הנשרפות:

חטאות פנימיות, כגון: פר ושעיר של יום הכיפורים, שדינן להשרף מחוץ לעזרה במקום טהור, מטמאות כל העוסקים בשריפתן³⁰. גם פרה אדומה מטמאת כל העוסקים בה משריפתה ואילך³¹. וכן שעיר המשתלח לעזאזל ביום הכיפורים מטמא את משלחו³⁰. אנשים אלה שנטמאו בהתעסקותם בחטאות הנשרפות הינם ראשונים לטומאה, וגם בגדיהם נטמאים, והינם ראשונים לטומאה.

נבלת עוף טהור:

נבלת עוף טהור, כלומר: עוף מותר באכילה, אלא שנתנבל ולא נשחט, מטמאת

27. חולין דף עג ע"א משנה תורה לרמב"ם, הלכות אבות הטומאות, פרק ב הלכה ח.

28. ויקרא יא כט-ל.

29. מסכת עבודה זרה, פרק ג משנה ו.

30. ויקרא פרק טז פסי כו-כח, מסכת יומא פרק ו משניות ו-ז, ומסכת פרה, פרק ח משנה ג.

31. במדבר פרק יט פסי ז-י, ומסכת פרה, פרק ד משנה ד, ופרק ח משנה ג.

את מי שיאכל אותה (למרות האיסור שבדבר) ואת בגדיו, להיות ראשון לטומאה³². בדרך כלל נבלת עוף טהור אינה מטמאת טומאת אוכלין, כיוון שאינה מיועדת לאכילה, אך אם חשב אדם לאוכלה, דינה כדין אוכל ראשון לטומאה.

הטהרות מטומאה

אדם שנטמא או כלי שנטמא (חוץ מכלי חרס שאין לו טהרה אלא בשבירתו) הריהו טובל במקוה, בנהר, בים, במעיין או בכל מקום כינוס מים טבעי אחר (חוץ מזב שחייב לטבול במעיין דווקא), ואז הוא נטהר חלקית, והופך להיות טבול יום, שדינו שני לטומאה.

הדין הוא שטבול יום פוסל ואינו מטמא, כלומר: כל דבר שנטמא ע"י טבול יום מקבל את דרגת הטומאה הנמוכה ביותר האפשרית לו. דהיינו: טבול יום שטימא תרומה הופך אותה לשלישי לטומאה. טבול יום שטימא קודש הופך אותו לרביעי לטומאה! אפילו משקים שנטמאו ע"י טבול יום אינם נהפכים להיות ראשונים לטומאה, אלא שלישי או רביעי בלבד!³³

במצב זה נשאר האדם או הכלי עד זמן צאת הכוכבים, המכונה "הערב שמש", ואז נטהר לגמרי. לכן נקראת טומאה זו "טומאת ערב".

אדם או כלי שנטמאו ע"י מת ונגזרותיו אינם נטהרים ע"י טבילה במקוה והערב שמש בלבד, כרוב הטומאות האחרות, אלא טומאתם אורכת שבעה ימים, שבהם מזים עליהם פעמיים, ביום השלישי וביום השביעי, ממי אפר פרה אדומה. רק לאחר הזאות אלה, ולאחר טבילה במקוה והערב שמש, הם נטהרים. לכן נקראת טומאה זו "טומאת שבעה".

יולדת, מצורע, זב וזבה אינם נטהרים לגמרי, אפילו לאחר טבילה והערב שמש, עד שיביאו קורבן כמפורט בפרשיות "תזריע" ו"מצורע"³⁴. עד אז הם נקראים "מחוסרי כיפורים". מחוסר כיפורים אסור באכילת קודשים ובכניסה למקדש, ויש אומרים שאף מטמא קודשים להיות רביעי לטומאה.

32. מסכת טהרות, פרק א משנה א.

33. מסכת פרה, פרק ח משנה ז.

34. ויקרא יב ו-ח, יד י-לב, טו יד-טו, טו כט-ל.

טומאת ידים

כמו כן גזרו חז"ל על אנשים וחפצים שונים להיות שניים לטומאה³⁵. הדוגמא המפורסמת והשכיחה ביותר היא ידים. סתם ידים של כל אדם, אפילו שלא ידוע עליהן שנטמאו בטומאה כלשהי, הרי הן שניות לטומאה, ומטמאות תרומה וקודשים, להיות שלישי לטומאה. ולכן, אדם שעומד לאכול קודשים, אף אם הוא טהור לגמרי, חייב להטביל את ידיו במקוה. וכן אדם שעומד לאכול תרומה או מעשר שני, חייב ליטול ידיו ברביעית מים מתוך כלי. אגב כך תקנו חז"ל נטילת ידים גם לחולין, וזו היא נטילת הידים שאנו נוהגים בה עד היום³⁶.

כללי שימוש בלוח טומאה וטהרה

כל שורה בטבלה מפרטת את הדינים של מטמא אחד.

כל טור (עמודה) בטבלה מפרט את הדינים של נטמא אחד.

משבצת המפגש בין שורה לטור קובעת את הדין במקרה של "מפגש" בין המטמא המדובר בשורה זו, לנטמא המדובר בטור זה.

סימני דרגות הטומאה:

● - אבי אבות הטומאה

○ - אב הטומאה

① - ראשון לטומאה

② - שני לטומאה

③ - שלישי לטומאה

④ - רביעי לטומאה

- טהור

המספר מתחת לסימון דרגת הטומאה, הוא מספר השורה, שבה מפורטים דיני החפץ במעמדו המטמא החדש.

האותיות הקטנות, בדפוס (א), או בכתב רש"י (ב), בפינה השמאלית העליונה, הן מספר ההערה בעמוד 144

35. מסכת זבים, פרק ה משנה יב, ושבת דף יג ע"ב

36. מסכת חגיגה פרק ב משנה ה.

קודש	תרוימה		ידים	חולין		כלים			אדם		מושב	הטמא <---	מס'
	א	ה		ה	ה	ד	ב.ג	ב	א.נ	אדם עצמו			
משקה	אוכל	משקה	אוכל	משקה	אוכל	כלי חרס	כלי שטף	כלי מתכת	בגדו	אדם עצמו	משכב מורכב	הטמא - רדינין	01
7	7	7	7	7	7	7	ה	7	ג	7	ה ז	מת - מגע, א	0
13	12	13	12	13	12	11	-	-	08	08	7	משא, אורל. טומאת שבעה	---
7	7	7	7	7	7	7	ב	7	ג	7	7	עצם כשעורה - מגע, משא. טומאת שבעה.	0
13	12	13	12	13	12	11	-	-	08	08	7	כלים שנטמאו במת - מגע. טומאת שבעה.	0
7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	כלים שנטמאו במת - מגע. טומאת שבעה.	0
13	12	13	12	13	12	11	7	7	7	7	7	מצורע - מגע, משא, מדרס, ביאה לבית.	00
13	12	13	12	13	12	11	7	7	7	7	7	זב, זבה, נדה, יולדת - מגע, משא, מדרס.	01
13	12	13	12	13	12	11	7	7	7	7	7	בועל טמאה - מגע, משא, מדרס.	02
13	12	13	12	13	12	11	7	7	7	7	7	משכב ומושב - מגע, משא, מדרס.	03

P, ג 1 13	3 31	P, ג 1 13	3 31	ג 1 13	P, ג 1 13															ידיים ושאל גזירות תכמים.	2 21
ג 1 13	3 31	ג 1 13	F 3 31	ג 1 13	ג 1 13															אובלין וכלים שנטמאן בולד הטומאה.	2 22
ג 4 40	4 40	ג 3 31	3 31	ג 4 40																טבול יום.	2 23
P 1 13	4 40																			תרומה (אובל) שנטמא בשני לטומאה.	3 31
P 1 13	4 40																			בשר טריפה שחוטתה.	3 32
4 40	4 40																			מחוסר כיפורים. ^ש	3 33
																				קודש (אובל) שנטמא בשלישי לטומאה.	4 40

קודש	תרומה		ידיים	חולין		כלים			אדם		מושב משכב מורכב	הנטימה -> -> -> ->	מס' מי
	א	ה		ה	ה	ד	ב, ג	ב	נ	אדם עצמו			
משקה	אוכל משקה	אוכל		משקה	אוכל	כלי חרס	כלי שטף	כלי מתכות	בגדו	אדם עצמו		חטאות ⁵ הנשרפות – מטמאות העוסקים בהן.	09
									11	11		נבלת עוף ⁴ – טהור – מטמאה בבית הבליעה.	10
												אדם וכלים ^ק שנטמאו באב הטומאה.	11
												אובליון ^י שנטמאו באב הטומאה.	12
												משקין ואפילו נטמאו בוולד הטומאה.	13

הערות ללוח טומאה וטהרה

- א – וכן אוכלים ומשקים וכל כלי (מלבד כלי חרס) שנוגע בו בשעת נגיעתו בטומאה. ויש סוברים שרק בגדיו ממש.
- ב – נטמאים בנגיעה בהם, ואפילו מגבם.
- ג – דהיינו: כלי עץ ועצם, שק, בגד ועור.
- ד – כלי חרס נטמא רק מתוכו, ואפילו מאוירו.
- ה – אין אוכל מקבל טומאה אם לא הוכשר לפני כן ע"י אחד משבעה משקין, ורצון הבעלים.
- ו – בשר קודש אינו צריך הכשר, ש"חיבת קודש מכשירתו".
- ז – גוי שמת אינו מטמא באוהל. וי"א שמטמא.
- ח – וכן בית הפרס וארץ העמים מגזירת חכמים.
- ט – ויש סוברים שמטמאים גם במשא ואוהל.
- י – כולל בגד שיש בו צרעת או בית שיש בו צרעת.
- כ – כל הגויים כזבים מגזירת חכמים.
- ל – דהיינו: הטמאות המפורטות בשורה 01.
- מ – דהיינו: משכב, מושב ומרכב של המפורטים בשורות 00 ו 01. וכן בגדי עם הארץ.
- נ – דהיינו: רוקם ומי רגליהם, זובו ושכבת זרעו של הזב, וכן דם הנידה, הזבה והיולדת.
- ס – דווקא מי חטאת (כלומר: מי אפר פרה אדומה) שיש בהם כדי הזיה. וי"א שגם אפר חטאת. וכן תקרובת ע"ז מגזירת חכמים.
- ע – וכן מי חטאת שאין בהם כדי הזיה. וכן ע"ז מגזירת חכמים.
- פ – דהיינו: פר ושעיר הנשרפים ופרה אדומה, וכן שעיר המשתלח.
- צ – וגם מטמאת כאוכלים טמאים (המשך השורה).
- ק – כולל בעל קרי.
- ר – אוכל שהוא פחות משיעור כביצה אינו מטמא.
- ש – ויש סוברים שמחוסר כיפורים אינו מטמא כלל.

- ח – ויש ראשונים הסוברים שדינם אב הטומאה (שורה 08).
- צ – מדין אוהל, ולא מדין טומאת מדרס.
- ג – כולל אדם אחר שנוגע בו בשעת נגיעתו בטומאה, אבל לא כולל אוכלים ומשקים.
- ד – יש דעה שדינם אב הטומאה ככלי טמא מת (שורה 08)
- ה – אפילו הכניס רק ידיו לאוהל המת – נטמא כל גופו.
- ז – וי"א שהם ראשונים לטומאה (שורה 11).
- ח – אדם שנכנס לבית המנוגע, בגדיו נטמאים רק אם שהה כדי אכילת פרס.
- ט – דווקא אם הכניס רק ידיו לבית המנוגע, אבל אם נגע במצורע – נטמא כל גופו.
- י – ויש סוברים שאינו מטמא בגדים.
- יא – ויש ראשונים סוברים שדינם ראשון לטומאה (שורה 11).
- יב – מגזירת חכמים: "כל הפוסל את התרומה, מטמא משקין להיות תחילה (כלומר: ראשון לטומאה), חוץ מטבול יום".
- יג – גזירה משום משקין של זב, שהם אב הטומאה (שורה 05). אבל "נטמא תוכו – נטמאו אחוריו, נטמאו אחוריו – לא נטמא תוכו".
- יד – אבל יש סוברים שאינם מטמאים כלים.
- טו – כתבי הקודש מטמאים את הידים מגזירת חכמים.
- טז – כלי שרק אחוריו נטמאו במשקין טמאים – אינו פוסל אוכלי תרומה.
- יז – עיין הערה נ, וכן בתרומה הפוסלת קודש.